

Доц. д-р Трајче Нацев
д-р Драган Веселинов
Институт за историја и археологија
Универзитет “Гоце Делчев” - Штип

ПОТЕНЦИЈАЛНИ РИЗИЦИ И ОПАСНОСТИ ОД ЕЛЕМЕНТАРНИ НЕПОГОДИ ВРЗ НЕДВИЖНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО НОВО СЕЛО

Како составен дел од Штип, Ново Село се наоѓа односно го зафаќа просторот помеѓу устието на река Отиња во река Брегалница и реката Брегалница, во меандарот. Населбата е распространета низ падините на ридовите Исарот, Кумлакот и Мерите односно во клисурата на река Брегалница.

Ново Село е една од најстарите населби во Штип. Иако точни податоци за периодот на формирањето на населбата нема, се претпоставува дека како посебна населба Ново Село постоело уште пред тринаесеттиот век.¹ Како потврда за староста на Ново Село претставуваат големиот број на цркви во околината што потекнуваат токму од овој меѓу кои е и најстарата, Свети Спас. Во периодот на 13 и 14 век Ново Село било вакаф на султанот Бајазит. Потоа со доаѓањето на султанот Мурат Втори, Ново Село е прогласено за војничка и чуварска населба и добива посебни права и привилегии.² Населбата е поделена во неколку маала како што се: “Ридарско”, “Долно”, “Спротива”, “Св. Јованско” и “Подбуниште”.³

Четири градежни групации на населбата, формирани на исцедните падини на споменатите, брда ја надополнуваат панорамата на теренот и со своето мерило се во склад со истата. Урбанистичката композиција на овие градежни групации е силен аргумент дека при нивното формирање не се водело сметка само за теренските прилики,

¹ Томовски, К., Волињец, Р.: Штипско Ново Село, Програма за заштита и ревитализација, Архитектонски факултет, Скопје, 1978.

² Ibid.

³ Ibid.

туку и за инсолацијата, погледот кон улиците и реката и за естетиката како компоненти на градежните комплекси.⁴

Релјефот околу Ново Село е претежно ридски со ниска вегетација и сиромашно со шуми. (Слика 1.)

Слика 1. Ново Село со околината

Ново Село е под влијание на медитеранска клима како резултат на влијанијата кои продираат од Вардарската долина преку река Брегалница, но и на контитнентална клима од влијанието на Овче Поле преку градот Штип. Поради тоа Ново Село изобилува со студени зими и топли лета. Просечната годишна температура изнесува 12,8 степени. Најстуден месец е јануари со просечна месечна температура од 1,4 степени а најтопол

⁴ Ibid.

е јули со просечна месечна температура од 23,7 степени.⁵ Врнежите се доста нерамномерно распоредени во текот на годината и варираат од максимум 60,1 мм на м² во мај до минимум 27,4 мм на м² во август. Тие претежно се од дожд но има и појава на врнежи од снег во зимскиот период кои изнесуваат некаде околу 9% од вкупниот број на врнежи.⁶

Поради слабата вегетациска застапеност на земјиштето како и неговиот геолошки состав на околината во Ново Село таа е подложена на ерозии. Покрај ова подрачјето на кое се наоѓа Ново Село претставува терен кој е изложен на земјотреси кои се предизвикани од подалечни епицентрални жаришта.

Самото место како една споменичка целина, но и старата архитектура во него го сочинуваат недвижното културно наследство на Ново Село.⁷

Штипско Ново Село е претежно богато со стара архитектура кај која дел од објектите се заштитени со закон а на некои од нив се превземаат и конзерваторски зафати со цел да се задржи автентичната форма.

Новоселската архитектура на куќите претежно е во стилот на Балканската градска архитектура од времето на XVIII и почетокот на XIX век. Еркерите, стреите, покривот од турска ќерамида, вертикалните двокрилни прозорци и дрвените опшивки се архитектонски елементи кои преовладуваат.⁸ (Слика 2.)

⁵ Процена на загрозеноста од природни непогоди, епидемии, епизотии, епифитотии и други несреќи, Општина Штип, Одделение за заштита и спасување, Општински штаб за заштита и спасување, август 2008 година.

⁶ Ibid.

⁷ Член 12 и 13 од Законот за заштита на културното наследство („Службен весник на РМ“ бр. 20/04;71/04;115/07)

⁸ Томовски, К., Волињец, Р.: Штипско Ново Село, Програма за заштита и ревитализација, Архитектонски факултет, Скопје, 1978.

Слика 2. Христијанска новоселска куќа

Материјалот од кој се градени куќите во Ново Село се состои од камен, дрво и вар или земја, додека покривот е од стара ќерамида поставена на дрвена конструкција со мал наклон. (Слика 3. и 4.)

Слика 3.

Слика 4.

Дел од новоселска куќа во распаѓање каде се видливи дел од конструкцијата како и составот на градежниот материјал

Сидовите на куќите во подрумскиот дел како и приземјето се од масивен кршен камен и за да бидат рамни-нивилирани во камените сидовите се ставани дрвени

серклажи.⁹ Деловите над приземјето, т.е. катовите и меѓу катовите се градени од дрвен скелет – бондрук. Најчесто бондрукот е искован со штички од надворешната и внатрешната страна и преку нив е премачкан малтер или кал измешана со ситна плева.¹⁰ Во зависност од градежниот простор, новоселската кука се развила и во вертикала каде најчесто се среќава со приземје и кат, но има и куќи со по два ката.

Елементарните непогоди (земјотреси, поплави, пожари, одрони и лизгање на земјиште, вулкани и други непогоди) се појави кои ги загрозуваат животот на луѓето и материјалните добра на една држава.

Анализирајќи ги општите карактеристики на Ново Село со околината може да се заклучи дека постои опасност и загрозување од земјотреси, поплави, пожари како и одрони и лизгање на земјиштето.

Земјотреси

Ново Село се наоѓа на сеизмогеизвори од втор ред де што се случени потреси со магнитуда $M=4,5-5,7$ и со можност за појава на земјотреси со макмална магнита $M=5,5-6$.¹¹ Материјалот од кои се изградени, конструкцијата, обликот, димензиите и положбата на изградба како и карактерот на самото земјиште се едни од поекето фактори кои влијаат врз (не)отпорноста на објектите во случај на земјотреси. Земајќи го предвид фактот дека Ново Село кое е населено место претежно со стара архитектура односно куќи кои не се асеизмички издржливи претстои опасност од оштетување и уривање на објекти како и загрозување на животот на луѓето во и покрај нив. Спасувањето од уртини опфаќа активности и задачи за заштита и спасување на населението и материјалните добра од понатамошно уривање.¹² И покрај неминовста од уривања во случај на појави земјотреси потребно е да се извршуваат понатамошни превентивни мерки за зајакнување на објектите во Ново Село. Со нивно асеизмичко теститање би се утврдила

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Процена на загрозеноста од природни непогоди, епидемии, епизотии, епифитотии и други несреќи, Општина Штип, Одделение за заштита и спасување, Општински штаб за заштита и спасување, август 2008 година.

¹² Член 117 од Законот за одбрана („Службен весник на РМ“ бр. 42/01.)

ранливоста на објектот за да понатаму би се превземало мерки за нивно асанирање со што би се намалила опасноста и штетата во случај на земјотреси со појак интензитет.

Поплави

Покрај Ново Село тече реката Брегалница која и претставува единствена опасност од појава на поплава. Со нејзино излевање од корито би дошло до поплавување на објектите во нејзина близина а со тоа и нивно оштетување. Со тоа би се дошло до оштување и на старата архитектура од поплавата. Изразена опасност од поплава на Ново Село од река Брегалница би дошло во случај на поинтензивни врнежи дожд како и уривање на хидроакумулацијата Калиманци со што би се покачило нивото на водата во коритото и би дошло до нејзино излевање.

Во случај на поплава како мерка за заштита и спасување би претставувала евакуацијата на населението а потоа и санирање на последиците од поплавата. Како превентивни мерки за заштита и спасување од поплави би опфаќале регулирана водотеците, изградба а заштитни објекти, одржување и санира на оштетените делови на заштитните објекти, набљудување на водотеците и др..¹³

Пожари

Причината за појавата на пожари може да биде од различа, но според статистичките податоци тие во најголем број се предизвини од човекот. Причина за појава на пожар може да биде и удар на гром, палење на стрништа, непридружување на пропишаните урбанистички мерки за изградба на објекти, неисправната исталација, големиот број на топлотни извори, непланска експлоатација на дрвеа маса и сл..¹⁴

Како секое населено место и Ново Село не е имуно на ваквите опасности. Старата архитектура на објектите во Ново Село кое претежно е градена од леснозапалив

¹³ Процена на загрозеноста од природни непогоди, епидемии, епизотии, епифитотии и други несреќи, Општина Штип, Одделение за заштита и спасување, Општински штаб за заштита и спасување, август 2008 година.

¹⁴ Ibid.

материјал и збиениот тип на населено место придонесуваат за побрзо и поголемо односно стихийно ширење на пожарот кој поголеми шанси за појава би имал во летниот период но без исклучок и на останатите периоди од годината.

Земајќи ја во предвид инфраструктурата на Ново Село која се карактеризира со тесните улици и збиеноста на објектите претставуваат голем проблем при интервенција на противпожарните служби во случај на пожар. Проблем е и во противпожарната хидрантска мрежа со што дотурот на вода би се решавал од други локации.¹⁵

Како превентивна заштита од пожари потребно е во Ново Село изградба на противпожарната хидрантска мрежа особно на недостапните за возилата на противпожарните служби места како и зачестеноста на противпожарните апарати во објектите.

Одрони и лизгање на земјиштето

Одрони и лизгање на земјиштето претежно се појавува при доготрајни поројни дождови, нагли температурни промени, тектонски движења како и појавата на подземни води. Како што претходно во општите карактеристики за Ново Село спомнавме дека неговата околина е со слаба вегетациска застапеност сето тоа придонесува за поголема можност и без заштита од појава на одрони и лизгање на земјиштето при појава на гореспоменатите услови кои се причина за појава на одрони и лизгање на земјиштето.

Ново Село кое претежно е сместено во пдножјето на околние ридови е изложено на опасност од зрупувања и оштетувања на објектите од појавата на одрони и лизгање на земјиштето.

Како превенција за заштита од одронување и лизгање на земјиштето се врши испитување и анализа на теренот и земјиштето, се градат потпорни ѕидови, како и се врши пошумување на голите површини.

Органите и јавните установи за заштита, како и имателите на заштитените добра, се должни да преземат неопходни подготвителни мерки за заштита на културното наследство од природни непогоди.¹⁶ Со тоа би се вршела поефикасна заштита и

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Член 107 од Законот за заштита на културното наследство („Службен весник на РМ“ бр. 20/04;71/04;115/07)

спасување од природните непогоди како би се овозможило негово зачувување и оспособување за во иднина.

Библиографија

Солунчевски, М., 2005,

Граѓанска заштита, Скопје

Stojanovic, R., 1984,

Zastita I spasavnje ljudi I materijalnih dobara u vanrednim situacijama, Beograd

Томовски, К.,-

Волињец, Р., 1978,

Штипско Ново Село, Програма за заштита и ревитализација, Архитектонски факултет, Скопје

Закони

Закон за заштита и спаување („Службен весник на РМ“ бр. 36/04 од 10.06. 2004 год.)

Законот за заштита на културното наследство („Службен весник на РМ“ бр. 20/04;71/04; 115/07)

Законот за одбрана („Службен весник на РМ“ бр. 42/01.)

Документи

Процена на загрозеноста од природни непогоди, епидемии, епизотии, епифитотии и други несреќи, Општина Штип, Одделение за

заштита и спасување, Општински штаб за
заштита и спасување, август Општински штаб
за заштита и спасување, август 2008 година.